

Els «Grech» de Malta i els «Grech» catalans

Autor: Jordi Bilbeny

Data de publicació: 18-03-2019

Quin origen té el cognom maltès «Grech»? Pot tenir a veure amb Grècia, com se'ns explica? O té una relació directa amb els múltiples «Grech» que trobem a Catalunya ja al segle XIV?

Una via d'estudi que ens permet saber el grau no tan sols d'influència, sinó de presència humana a Malta, durant els primers segles de domini català, són els cognoms. En Pere Alzina n'ha fet un llistat no gens menystenible a l'hora de fer-nos adonar d'aquesta força primitiva poblacional[1]. I tots els erudits que han volgut analitzar la formació ètnica de Malta, han fet una anàlisi profunda de l'origen dels cognoms. De vegades amb encert, però també, massa sovint i tristament, amb mancances de base.

Així, un dels cognoms que considero que s'han estudiat més esbiaixadament, sense tenir gens en compte la possible procedència catalana, segurament pel seu mateix significat, és el de «Grech». El mateix cognom i l'evidència de la seva relació amb Grècia ha portat gairebé tothom a creure que en provenia, sense més altra indagació. Pel que fa a això, és molt il·lustratiu el que, entre molts d'altres exemples que m'estalvio, ens resumeix la Katia Scicolone: «Aquest és un d'aquells cognoms que indiquen clarament la provenença. Per tant, provinent de Grècia»[2]. I llestos.

És cert que «Grech» és un cognom maltès molt popular. Tanmateix, i malgrat que En Mario Cassar –un dels grans especialistes en el tema– ni tan sols no ho sospiti[3], sembla que pugui tenir un passat català, sobretot pel fet que, en tant que etnònim, no hi ha cap cognom semblant ni en francès (on es diu grec) ni en sicilià (grecu) ni napolità (grecò). I menys encara en maltès, on algú provinent de Grècia no es diria mai a Malta «grech», sinó «Grieg»[4], perquè aquest és el terme maltès per designar un «grec». Alguna cosa, doncs, ens falla. Suposo que per això el cognom no apareix a l'estudi d'En Geoffrey Hull sobre els orígens grecs i àrabs dels cognoms maltesos medievals[5], i En Wettinger tan sols és capaç d'apuntar que «Grech, per descomptat, és encara un cognom maltès molt comú»[6]. I res més.

En canvi, si bé per En Cassar, «és la forma apocopada del cognom Grechi, la mateixa forma de plural de l'italià greco»[7] i, «alternativament, el terme designava algú que encara parlava algun dialecte neo-grec al Sud d'Itàlia»[8], la

Kristina Chetcuti ens apropa una mica més als orígens del cognom, car, per ella, «es remunta als temps angevins del segle XIII»[9], que no són altres que els temps del domini provençal, ja que Carles d'Anjou era comte de Provença, i va ser només a partir d'aquí que «s'introduí a la política mediterrània, el seu principal interès per a la resta de la seva vida»[10]. I, llavors, una conclusió s'imposa: si un «grech» a Malta es diu «grech» és que el nom li ha estat donat en llengua catalana, tant si la persona a qui se li va posar es trobava a Malta com a la Catalunya hispana o francesa, o en qualque estat català d'Itàlia.

En aquest sentit, és digne d'esmentar que pels germans Garcia Carraffa, som davant d'un «cognom grec radicat a Malta, d'on passà a Espanya»[11]. Com en tants d'altres intents genealògics o heràldics de trobar origen al cognom, en cap moment no hi ha cap dada documental que ho avaluï ni que tan sols ens pugui orientar a l'hora de saber quan realment va passar de Malta a Espanya i quines famílies concretes l'hi van dur, sinó que únicament se'ns recorda que «al segle XVIII existí a Barcelona una branca important d'aquest llinatge»[12]. I hom creu –i segurament amb criteri fonamentat– que els Grech de València també tenen origen maltès[13]. Amb la qual cosa, encara que tardanament, se'ns torna a relacionar el cognom amb Catalunya. Aleshores, cal preguntar-nos si aquesta branca dels Grech va venir de Malta a Catalunya, i es van establir a Barcelona o València, ja amb el nom en català, o bé va anar de Catalunya a Malta i, en alguns casos, certs membres de la família tornarien a casa. ¿Tenim documentació d'aquesta nissaga a Catalunya al segle XIV, que és quan Malta cau sota domini directe català o quan els catalans l'hi podrien haver dut?

Efectivament, trobem aquest cognom escampadíssim a Catalunya al llarg de l'Edat Mitjana. Pel que fa al segle XIV, ja veiem un Bertomeu Grech a la parròquia de Castelltix al 1323, a Algaida [14]. Així mateix, hi ha a Barcelona un Johan Grech, «moler vell»[15]; un Johan Grech, llaurador[16], i un Miquel Grech[17], sense ofici especificat, mentre a l'Alguer hi viu un Jordi Grech al 1377[18] i a Mallorca hi veiem un altre Jordi Grech, que fa de correu reial al 1395[19]. És possible i versemblant que aquests catalans es diguessin «Grech» perquè provenien de Grècia. Però és encara més cert que si, justament, es van dir així, va ser perquè qui els va batejar amb aquest cognom va ser la llengua catalana i no cap més altra. Que els trobem ja al segle XIV a Catalunya no és cap prova definitiva de re. És cert. Però sí que és una dada més a tenir en compte per reforçar la idea que tots aquells pobladors de Malta cognomenats així podrien haver vingut tranquil·lament de Catalunya, on ja els trobem documentats precisament a l'època en què els catalans desembarcaren a Malta i la colonitzaren de cap a cap.

I si els trobem al segle XIV, també els hi veurem a la centúria posterior. Així, al segle XV, mentre tenim al 1474 un altre Joan Grech, esmentat al testament de Na Caterina Llull[20], també veiem, al fogatge del 1497, un Anthoni Grech a Sant Feliu de Guíxols[21] i un nou Johan Grech a Castelló d'Empúries[22]. I, encara, ja al segle XVI, es documenta un altre Jaume Grech amb barca pròpia, al 1525, novament a Barcelona[23] i un Jordi Grech, mariner[24], i, finalment, un Jordi Grech, botiguer[25], a Mallorca, al 1523, entre els agermanats.

Llavors, com que En Cassar especifica que aquest cognom es troba entre «els cinc principals cognoms romànics» de Malta[26], és que, si s'acabés reconeixent l'origen català del cognom, la presència catalana havia també de ser més nombrosa del que fins ara mateix sabem.

Jordi Bilbeny

NOTES I BIBLIOGRAFIA

[1] PERE ALZINA, «Els cognoms catalans a la Malta actual»; <https://www.inh.cat/arxiu/vid/15e-Simposi-sobre-la-Descoberta-Catalana-d-America/Pere-Alzina-Els-cognoms-catalans-a-la-Malta-actual>.

[2] KATIA SCICOLONE, «I cognomi maltesi e italiani: come, dove, quando e perche!», web .itmalta; <https://malta.italiani.it/cognomi-maltesi-e-italiani-cosa-li-connette/>.

[3] Vg. MARIO CASSAR, «Maltese Habitational Surnames: The Mediterranean Context»; Symposia Melitensia, 13 (2017), p. 43-44.

[4] Cf. Dizzjunariju tal-Malti; <http://www.maltesedictionary.org.mt/#home>.

[5] Vg. GEOFFREY HULL, «Late Medieval Maltese Surnames of Arabic and Greek Origin»; *Symposia Melitensia*, 11 (2015), p. 129-143.

[6] GEODFREY WETTINGER, «The Origin of the “Maltese” Surnames»; *Melita Historica*, XII, núm. 4 (1999), p. 335.

[7] M. CASSAR, ob. cit., p. 43.

[8] Ídem.

[9] KRISTINA CHETCUTI, «Why most Maltese share the same 100 surnames; *Times of Malta*, February 9, 20014; <https://www.timesofmalta.com/articles/view/20140209/local/Why-most-Maltese-share-the-same-100-surnames.506018>.

[10] JEAN DUNBABIN, *Charles I of Anjou. Power, Kingship and State-Making in the Thirteenth-Century Europe*; Routledge, Londres i Nova York, 2014, p. 41.

[11] A. Y A. GARCIA CARRAFFA, *El Solar Catalán, Valenciano y Balear*; Librería Internacional, Donostia, 1968, tom II, p. 305.

[12] Ídem.

[13] Cf. JOSEP MANUEL GIRONÉS i RICARD SICLUNA, «Els cognoms valencians d'origen maltès», *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*; edició a cura d'Emili Casanova i Vicenç M. Rosselló, Universitat de València, València, 2002, p. 79.

[14] Cf. LORENZO PÉREZ MARTÍNEZ i JUAN MIRALLES MONTSERRAT, «Nuevos documentos sobre la família de Ramon Llull»; *Estudios Lulianos*, XV (1971), doc. IV, p. 98.

[15] Cf. FRANCISCO MARSÁ, *Onomástica barcelonesa del siglo XIV*; Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1977, p. 108.

[16] Ídem, p. 134.

[17] Ídem, p. 143.

[18] Cf. CECILIA TASCA, Gli Ebrei in Sardegna nel XIV Secolo. Società, cultura, istituzioni; Deputazione di Storia Patria per la Sardegna, Càller, 1992, p. 491.

[19] Cf. MATEO ROTGER Y CAPLLONCH, Historia de Pollensa; Tipo-litografía de Amengual y Muntaner, Palma de Mallorca, 1897-98; vol. I, p. 111.

[20] Cf. GEMMA TERESA COLESANTI, Una mujer de negocios catalana en la Sicilia del siglo XV: Caterina Llull i Sabastida. Estudio y edición de su libro maestro, 1472-1479; Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Institución Milá y Fontanals – Departamento de Estudios Medievales, Barcelona, 2008, p. 553.

[21] JOSEP IGLÉSIES, El fogatge de 1497. Estudi i transcripció; Fundació Salvador Vives i Casajuana-111, Rafael Dalmau, Editor; Barcelona, 1991, vol. I., p. 322.

[22] Ídem, p. 367.

[23] Cf. ELOY MARTÍN CORRALES, Comercio de Cataluña con el Mediterráneo musulmán (siglos XVI-XVIII). El comercio con los «enemigos de la fe»; Edicions Bellaterra, Barcelona, 2001, p. 247, nota 16.

[24] Cf. JOSEF MARÍA QUADRADO, Informacions Judicials Sobre'ls Adictes á la Germanía en la Ciutat é Illa de Mallorca; Estampa de Felip Guasp, Palma, 1896, p. 49.

[25] Ídem, p. 76.

[26] MARIO CASSAR, The Surnames of the Maltese Islands. An Etymological Dictionary; Book Distributors Ltd., Malta, 2003, p. xxi.